

ТУРБАН ВІКТОРІЯ ВІКТОРІВНА

доктор психологічних наук, професор, завідувач лабораторії загальної психології та історії психології ім. В.А. Роменця Інституту психології імені Г.С. Костюка, м. Київ

ЕТИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ОБДАРОВАНОСТІ

У статті проаналізовано етико-психологічний вимір хореографічної обдарованості. Зокрема розкрито позитивні та негативні впливи мистецького ідеалу на музично-хореографічну творчість. Як позитивний чинник, мистецький ідеал стимулює до самовдосконалення та професійного зростання; сприяє актуалізації внутрішніх ресурсів особистості. Як негативний чинник, мистецький ідеал впливає на формування зовнішньої мотивації професійної діяльності при нівелюванні її внутрішньої суті, зниженню внутрішніх ресурсів особистості або навіть розвитку неврозу, через неможливість задоволення потреби у відповідності вибудованому ідеалу. Показано, що провідним чинником здійснення музично-хореографічної діяльності є потреба, яка належить до вищих естетичних потреб людини. Успішність здійснення музично-хореографічної діяльності залежить від рівня психологічної готовності до її здійснення. Під час здійснення музично-хореографічної діяльності особистість реалізує загальні та спеціальні здібності. Сукупність здібностей пов'язаних із діяльністю прийнято вважати музичністю та пластичністю. Мистецький ідеал є орієнтиром для самовдосконалення особистості, завдяки йому людина оцінює поведінку інших людей. Прагнучи самовдосконалюватись, особистість не може обійтись без морального ідеалу, який допомагає їй орієнтуватись у світі моральних цінностей, обирати оптимальну лінію поведінки та життєву позицію. Ідеал підносить людину, сприяє зміцненню духовно-емоційних сил, необхідних для самореалізації.

Ключові слова: *особистість, творчість, обдарованість, мистецький ідеал, етика, професійна самореалізація*

Постановка проблеми.

Хореографічна діяльність опосередковується мистецьким ідеалом і є фактором розвитку та формування професійного розвитку особистості. Особистісна самореалізація майбутніх митців у сфері музики та хореографії, пов'язана з їх самореалізацією у музично-пластичній творчості. Дослідженням особливостей творчості взагалі та музично-пластичної творчості зокрема, займалися Б. Ананьєв, Д. Богоявленська, Г. Гельмгольц, М. Гнатко, В. Дружиніна, В. Клименко, Г. Костюк, О. Кульчицький, О. Леонт'єв, С. Майкапар, О. Матюшкіна, В. Моляко, Я. Пономарьова, В. Рибалка, Г. Риман, С. Рубінштейн, Б. Теплов, Н.

Хазратова, О. Яковлева, та інші. Професійна ідентифікація у сфері музики та хореографії є особливим видом професійної ідентифікації, оскільки, її початок традиційно пов'язаний із виявленням здібностей до музично-пластичної діяльності. Відповідно, початок становлення професійної ідентифікації у сфері музики та хореографії починається іще до стадії оптації (за Е. Клімовим), а первинне не усвідомлюване ознайомлення з професійною діяльністю за (А. Марковою) відбувається у процесі виявлення музичності та реалізації потреби у музицируванні та тілесній практиці, як первинне визначення орієнтирів, щодо того, що людина хоче досягти (Й. Левінгер). Водночас, актуальним є розкриття питання етико-психологічного виміру мистецької, зокрема й хореографічної обдарованості.

Відтак, об'єкт дослідження – хореографічна обдарованість.

Предмет – етико-психологічний вимір хореографічної обдарованості.

Мета дослідження – виявити концептуальні основи зв'язку хореографічної обдарованості з етичною сферою культури.

Дослідницькі завдання:

- 1) дослідити феномен хореографічної обдарованості;
- 2) розкрити зв'язок між музично-хореографічною творчістю та мистецьким ідеалом;
- 3) проаналізувати етичний вимір впливу мистецького ідеалу на музично-хореографічну творчість.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Основою професійної ідентифікації особистості студента музично-хореографічного факультету є професійна спрямованість. За час навчання, під впливом викладання спеціальних та інших дисциплін, розвивається та формується професійна спрямованість особистості, тобто особиста орієнтація людини використати свої знання та здібності у галузі обраної професії. У професійній спрямованості особисті виражається позитивне ставлення особистості до музики та хореографії, інтерес до неї, зокрема до інновацій у музичній та хореографічній діяльності, бажання вдосконалювати власну підготовку, задовольняти матеріальні та духовні потреби, займаючись професійною діяльністю.

Професійна ідентифікація є складовою особистісної самореалізації студента музично-хореографічного факультету. Так, процес навчання передбачає здійснення подальшого працевлаштування за обраним фахом. Успішне працевлаштування можливе за умови успішної професійної самореалізації, оскільки, під час становлення професійного вибору та у процесі здійснення навчання за фахом, у особистості сформувалось така

складова структури особистості, як «професійне-Я». Виконуючи творчу діяльність, як особливий вид діяльності, студенти музично-хореографічних факультетів реалізують і розвивають творчі здібності. Відповідно, творче Я розвивається залежно від успішності його подальшого розвитку особистості в цілому. При відсутності готовності до трудової діяльності професійна ідентифікація не може сприяти особистісній самореалізації. Професійна ідентифікація є лакмусовим папірцем, котрий дає змогу людині виявити рівень усвідомлення уявлень про себе та свою роль у трудовій діяльності. Особистісна самореалізація свідчить про успішність життєтворчості (А. Маслоу), або здатність людини розподіли життєву енергію «лібідо» (З. Фрейд) між різними видами діяльності відповідно до вікових та особистісних характеристик. Процес самореалізації можна вважати успішним, коли людина отримує задоволення від процесу взаємодії з оточуючим світом (А. Адлер).

Успішність виконання професійної діяльності залежить від психологічної готовності до діяльності. Психологічна готовність до діяльності традиційно розглядається як соціальна установка або аттюд (Дж. Олпорт, Л. Фестінгер), первинна установка (Н. Узнадзе), система відносин (Н. Мясищев), система диспозицій – стійких потреб і рис особистості (Н. Ядов), смислова установка: система мотивів, смислів (А. Леонтьев, Д. Леонтьев, А. Петровський), психологічне новоутворення (В. Виготський), спрямованість особистості (Л. Божович), особистісне вікове утворення, позиція суб'єкта учіння. Вивчення готовності до діяльності містить у собі наступні аспекти: особистісна готовність; професійна надійність; психічна надійність і психічна стійкість, психологічна готовність; когнітивна і мотиваційна готовність до навчання.

Використовуючи поширене уявлення про те, що вплив співвідношення структури особистості і структури діяльності на результативність, ефективність кінцевого результату діяльності, можна зробити висновок про те, що для визначення психологічної готовності досить виявити особистісно важливі якості професіонала. Їх композиція свідчить про особистісну готовність до діяльності. Доцільним є встановлення місця Я-професійного у структурі особистості в цілому, для цього необхідно розглянути особливості провідних структури особистості. У працях Л. Божовіч, В. Мерліна, К. Платонова переконливо показано, що системоутворюючим чинником особистості є спрямованість. Спрямованість характеризується системою домінуючих потреб і мотивів. Окремі автори до складу спрямованості включають також відносини, ціннісні орієнтації і установки.

Аналіз наукової літератури дозволив виділити наступні компоненти професійної спрямованості: мотиви, наміри, інтереси, схильності, ідеали, ціннісні орієнтації. Значущість праці, заробітну платню, добробут, кваліфікацію, кар'єру, соціальне становище, професійну позицію (відношення до професії, установки, очікування і готовність до професійного розвитку), соціально-професійний статус. На різних стадіях становлення ці компоненти мають різний психологічний зміст, обумовлений характером провідної діяльності і рівнем професійного розвитку особи.

Другою підструктурою суб'єкта діяльності є професійна компетентність. У тлумачних словниках компетентність визначають як обізнаність, ерудованість. Під професійною компетентністю розуміють сукупність професійних знань, умінь, а також способи виконання професійної діяльності. основними компонентами професійної компетентності є:

- соціально-правова компетентність – знання і уміння у сфері взаємодії з суспільними інститутами і людьми, а також володіння прийомами професійного спілкування поведінки;
- спеціальна компетентність – підготовленість до самостійного виконання конкретних видів діяльності, уміння вирішувати типові професійні завдання й оцінювати результати своєї праці, здатність самостійно набувати нових знань і вмінь за фахом;
- персональна компетентність – здібність до постійного професійного зростання і підвищення кваліфікації, а також реалізації себе в професійній праці;
- аутокомпетентність – адекватне уявлення про свої соціально-професійні характеристики і володіння технологіями подолання професійних деструкцій [1].

А. Маркова виокремлює ще один вид компетентності – екстремальну професійну компетентність, тобто здатність діяти в умовах, що раптово ускладнилися, при аваріях, порушеннях технологічних процесів тощо. У прикладній психології компетентність часто ототожнюється з професіоналізмом. Але професіоналізм, як вищий рівень виконання діяльності, забезпечується крім компетентності також професійною спрямованістю і професійно важливими здібностями.

Дослідження функціонального розвитку професійної компетентності показало, що на початкових стадіях професійного становлення фахівця має місце відносна автономність цього процесу, на стадії самостійного виконання професійної діяльності компетентність все більш об'єднується з

професійно важливими якостями. Основними рівнями професійної компетентності суб'єкта діяльності стають професійна підготовленість, професійний досвід і професіоналізм.

Важливими складовими психологічної діяльності людини є її якості. Їх розвиток і інтеграція в процесі професійного становлення приводить до формування системи професійно важливих якостей. Це складний і динамічний процес утворення функціональних і операційних дій на основі психологічних властивостей індивіда. В процесі освоєння і виконання діяльності психологічні якості поступово професіоналізуються, утворюючи самостійну підструктуру [2]. В. Шадриков під професійно важливими якостями розуміє індивідуальні якості суб'єкта діяльності, що впливають на ефективність діяльності й успішність її освоєння. До професійно важливих якостей він відносить також і здібності.

Таким чином, професійно важливі якості – це психологічні якості особи, що визначають продуктивність (продуктивність, якість, результативність тощо) діяльності. Вони багатофункціональні і разом з тим кожна професія має свій ансамбль цих якостей. У найзагальнішому випадку можна виокремити наступні професійно важливі якості: спостережливість, образну, рухову і інші види пам'яті, технічне мислення, просторову уяву, уважне суть, емоційну стійкість, рішучість, витривалість, пластичність, наполегливість, цілеспрямованість, дисциплінованість, самоконтроль і ін.

Четвертою професійно обумовленою підструктурою особи є професійно значущі психофізіологічні властивості. Розвиток цих властивостей відбувається вже в ході освоєння діяльності. В процесі професіоналізації одні психофізіологічні властивості визначають розвиток професійно важливих якостей, інші, професіоналізуючись, придбавають самостійне значення. До цієї підструктури відносяться такі якості, як зорово-рухова координація, окомір, нейротизм, екстраверсія, реактивність, енергетизм, тощо.

У дослідженнях В.Шадрикова і його учнів показано, що в процесі професіоналізації особи утворюються інтеграційні ансамблі (симптомокомплекси) якостей. Компонентний склад професійно обумовлених ансамблів постійно змінюється, посилюються кореляційні зв'язки. Однак для кожної професії існує відносно стійкий ансамбль професійних якостей. Д. Мартенсон характеризує їх як ключові кваліфікації. До ключових кваліфікацій відносяться абстрактно-теоретичне мислення, здібності до планування складних технологічних процесів, креативність, прогностичні здібності, здібності до самостійного прийняття

рішень, комунікативні здібності, здібності до сумісної праці і співробітництва, надійність, працелюбність, відповідальність, тощо.

Проблема музично-хореографічних здібностей – одна з центральних у відповідних психологічних дослідженнях. Тут розглядаються такі найважливіші теоретичні питання: співвідношення біологічного і соціального в здібностях, структура, онто- і філогенез музичності та пластичності, можливість і закономірності її формування. Складовими особистісної готовності, за Н. Самікіною, є: інтелектуальна сфера (децентрація, рефлексія, критичність), моральна сфера (відповідальність), емоційна сфера (емпатія, почуття гумору), організаторська сфера (саморегуляція, вольові якості), організаторська сфера (самоорганізація і самокерівництво).

У процесі професійної діяльності людина може виявити власну професійну придатність або непридатність. Під професійною придатністю прийнято розуміти сукупність психічних і психофізіологічних особливостей людини, необхідних для досягнення суспільно прийнятної ефективності у професійній діяльності. Професійна придатність формується під час навчання та подальшої професійної діяльності при наявності позитивної професійної мотивації. Виникненню та зміцненню такої мотивації сприяє система матеріальної та моральної стимуляції, задоволення отримуване від діяльності, усвідомлення суспільної значимості її результатів, тощо. Вимоги до професійної придатності поступово змінюються. Причини таких змін полягають у оновленні змісту професійної діяльності, пов'язаному з організаційно-технічною перебудовою в умовах постійно зростаючого науково-технічного прогресу та змінами суспільних цінностей, а відповідно і вимог до професійної діяльності.

Професія, пов'язана з музично-хореографічною діяльністю, передбачає наявність у випускника відповідного факультету музичного слуху, досвіду сприймання і переживання різноманітних музичних творів, вироблення певного стилю діяльності, усвідомлення власних музично-хореографічних смаків та уподобань, вміння будувати діалог із учнями, вирішуваним педагогічними задачами, тощо.

До мотиваційно-потребових засад музично-хореографічної діяльності відносяться естетичні потреби та мотиви пов'язані із діяльністю [3]. Напруженість, задоволення й навіть характер людських потреб завжди мають свої передумови. Так чи інакше, можливість діяти або бути пасивним у процесі здійснення музично-хореографічної діяльності, насолоджуватися або руйнувати, володіти або відмовлятися від чогось, розглянута як потреба, залежить від того, чи вважається вона бажаною й

необхідною для пануючих суспільних установок та інтересів. В цьому розумінні людські потреби є історичними потребами, їх задоволення підпорядковане існуючим критичним стандартам.

У процесі реалізації музично-хореографічної діяльності, як і інших видів діяльності, слід розрізняти як істинні, так і хибні потреби. До хибних відносяться ті потреби, котрі нав'язуються індивідові певними суспільними інтересами для його придушення: потреби, що увічнюють виснажливу працю, агресивність, злиденність і несправедливість. Більшість потреб мають суспільний зміст і функції, які визначають зовнішні чинники, які індивід не контролює; розвиток та задоволення цих потреб є гетерономними. Не має значення наскільки в індивіда наявні такі потреби викликані й посилені умовами існування; байдуже, наскільки він ототожнює себе з ними і утверджує себе в їх задоволенні, вони залишаються тим, чим були з самого початку, – продуктами суспільства. Переважання репресивних потреб є реальним фактом. Але фактом, який має бути усунений в інтересах щастя індивіда. Так само є беззастережне право на задоволення фізіологічних потреб – потреби в харчуванні, одязі, житлі на певному досягнутому рівні культури. Задоволення цих потреб є передумовою здійснення всіх інших потреб, як справжніх, так і сублімованих.

Професійна діяльність людини ґрунтується на спільному та особистісному досвіді. Тому оволодіння професією, крім засвоєння певних когнітивних вмінь, систем предметних значень, спеціальних засобів мислення, передбачає глибокі перетворення структур суб'єктивного досвіду. Важливу роль у професійному самовизначенні майбутнього фахівця відіграє розвиток й збагачення його уявлень про обрану професію. Уявлення особистості про себе як професіонала, ступінь ідентифікації "образу Я" з образом професіонала постає як результат дії мотивації й слугує індикатором мотиваційної сфери особистості, що обумовлює ставлення до професійної діяльності. З повним переконанням можна сказати, що на формування образу світу конкретного суб'єкта не може не впливати його професія.

Отже, у основі здійснені музично-хореографічної діяльності лежить сукупність комплексу індивідуально-психологічних утворень особистості, детермінованих соціальними чинниками, а саме: сукупність загальних та спеціальних здібностей, естетичних потреб і гармонічних та репресивних мотивів особистості, спрямованість особистості та рівень сформованості професійної ідентифікація.

«Психологічний ідеал» зрілої особистості, за А. Маслоу – здорова, самоактуалізована особа, це – творча особистість. Творча в будь-якій сфері

докладання своїх здібностей. Якою ж повинна бути та система освіти, яка, не зраджуючи гуманістичні ідеали, здатна сформувати такий тип особи? За Маслоу: «художня освіта або, краще сказати, освіта за допомогою мистецтва, значуща не стільки для отримання художників або витворів мистецтва, скільки для отримання більш хороших людей.... Отже, освіта за допомогою мистецтва цікавить мене не тому, що завдяки йому виникають картини, а тому, що я вважаю за можливе, що воно стане парадигмою для всякої іншої освіти [цит. за: 4, с. 13]. Ефективна освіта в таких сферах як музика, образотворче мистецтво, хореографія набагато ближче до «внутрішньої освіти».

Важливу роль у сфері професійної діяльності відіграють етико-моральні питання, зокрема їх зв'язок із художнім ідеалом. Психологічні аспекти питання ідеалу та його взаємозв'язку із оточуючою дійсністю ґрунтуються на філософському знанні про ідеал. Ідеалом вважається щось винятково досконале, таке, що є вищою метою прагнень людей. Ідеал є багатозначним поняттям. Ідеальними вважають довершені, позбавлені вад, недоліків предмети, явища, процеси тощо (ідеальний слух, ідеальна форма, ідеальний вихід із конфліктної ситуації). Інколи вони можуть тільки здатися такими.

Поняття ідеалу охоплює естетичний ідеал, моральний, релігійний та інші різновиди ідеалу. Мистецький ідеал, певною мірою, належить до категорії морального ідеалу. Моральний ідеал є одним з найдосконаліших, безумовних для виконання, універсальних зразків особистості.

Основою нашого уявлення про ідеал лежить концепція представників німецької філософської школи про поняття ідеального. Морально-естетичні цінності, що є підґрунтям для формування ідеалу, – це своєрідний духовний капітал людства, накопичений за тисячоріччя. Мистецький ідеал акумулює питання про актуальні проблеми, пов'язані із співвідношенням ідеалу та реальності, і належать до вищих моральних інстанцій Я. Ідеал, як образ ідеального спрямований у майбутнє, є тим, що суб'єктивно існує, на даний момент часу. Мистецький ідеал утворюється у процесі набуття досвіду музично-хореографічного сприймання, репетирування та імпровізування.

Дослідження філософсько-етичних переконань дають можливість говорити про основоположні характеристики категорії мистецького ідеалу, викладені у працях етиків, філософів та психологів. Мистецький ідеал – морально-етична категорія, яка проявляється в уявленнях про ідеальну поведінку виконавця. Мистецький ідеал є чинником регулювання

поведінки та точкою відліку оцінки досвіду сприймання чи відтворення того чи іншого твору.

Отже, мистецький ідеал виконує наступні функції:

- Регулятивно-етичну або оціночну. Ідеал є визначальним при здійсненні у процесі оцінювання поведінки митця. Відповідно, мистецький ідеал може поставати вищою моральною інстанцією;
- Нормативну функцію або функцію зразка. Ідеал дає можливість прагнути до тієї чи іншої поведінки, яка є зразком успішної діяльності. Дана функція передбачає здійснення пошуку поведінки яка відповідає ідеальним характеристикам мистецької діяльності;
- Функцію формування етичних надбудов у мистецькому ідеалі. На основі мистецького ідеалу формуються похідні, які характеризують ідеальну поведінку по відношенню до супутньої художньої діяльності.

Як позитивний чинник, мистецький ідеал може: стимулювати до самовдосконалення та професійного зростання; сприяти розширенню кругозору; сприяти відкриттю внутрішніх ресурсів особистості.

Як негативний чинник, мистецький ідеал може: сприяти формуванню зовнішньої мотивації професійної діяльності при нівелюванні внутрішньої суті діяльності; сприяти звуженню кругозору до чинників які виступають характеристиками успішності або не успішності діяльності; сприяти зниженню внутрішніх ресурсів особистості або навіть розвитку неврозу, через неможливість задоволення потреби у відповідності вибудованому ідеалу – це може скласти *подальшу перспективу наших досліджень*.

Висновок.

Таким чином, провідним чинником здійснення музично-хореографічної діяльності є потреба, яка належить до вищих естетичних потреб людини. Успішність здійснення музично-хореографічної діяльності залежить від рівня психологічної готовності до її здійснення. Підчас здійснення музично-хореографічної діяльності особистість реалізує загальні та спеціальні здібності. Сукупність здібностей пов'язаних із діяльністю прийнято вважати музичністю та пластичністю. Мистецький ідеал є орієнтиром для самовдосконалення особистості, завдяки йому людина оцінює поведінку інших людей. Прагнучи самовдосконалюватись, особистість не може обійтися без морального ідеалу, який допомагає їй орієнтуватись у світі моральних цінностей, обирати оптимальну лінію поведінки та життєву позицію. Ідеал підносить людину, сприяє зміцненню духовно-емоційних сил, необхідних для самореалізації.

Література

1. Элементарное музыкальное воспитание по системе К. Орфа. / Под ред. Баренбойма Л. А. М: Советский композитор. 1978. 95 с.
2. Костюк А. Г. О мелодической ориентации музыкального восприятия / Восприятие музыки: Сб. статей. М: Музыка, 1980. С. 112–126.
3. Миллер Дж., Галантер Е., Прибрам К. Планы и структура поведения. Пер. с англ. М.: Прогресс, 1965. 238 с.
4. Молоканов М.В., Аминов Н.А. Типологические особенности мотивационной сферы учителей // Практична психологія та соціальна робота, 2001, №5. С. 5–15.

References

1. Elementary musical education according to the system of K. Orff. / Ed. Barenboima L. A. M: Soviet composer. 1978.95 s.
2. Kostyuk A. G. About melodic orientation of musical perception / Perception of music: Sat. articles. M: Music, 1980. S. 112–126.
3. Miller J., Galanter E., Pribram K. Plans and structure of behavior. Per. from English. Moscow: Progress, 1965.238 p.
4. Molokanov M.V., Aminov N.A. Typological features of the motivational sphere of teachers // Practical psychology and social robot, 2001, №5. S. 5-15.

Турбан В.В.

Этико-психологические измерения хореографической одаренности

В статье проанализированы этико-психологическое измерение хореографической одаренности. В частности раскрыты положительные и отрицательные воздействия художественного идеала на музыкально-хореографическую творчество. Как положительный фактор, художественный идеал стимулирует к самосовершенствованию и профессиональному росту; способствует актуализации внутренних ресурсов личности. Как негативный фактор, художественный идеал влияет на формирование внешней мотивации профессиональной деятельности при нивелировании ее внутренней сути, снижению внутренних ресурсов личности или даже развития невроза, из-за невозможности удовлетворения потребностей в соответствии выстроенной идеала. Показано, что ведущим фактором осуществления музыкально-хореографической деятельности необходимо, принадлежащей к высшим эстетических потребностей человека. Успешность осуществления музыкально-хореографической деятельности зависит от уровня психологической готовности к ее осуществлению. Во осуществления музыкально-хореографической деятельности личность реализует общие и специальные способности. Совокупность способностей связанных с деятельностью принято считать музыкальностью и пластичностью. Художественный идеал является ориентиром для самовосконаления личности, благодаря ему человек оценивает поведение других людей. Стремясь совершенствоваться, личность не может обойтись без нравственного идеала, который помогает ей ориентироваться в мире нравственных ценностей, выбирать оптимальную линию поведения и жизненную позицию. Идеал возвышает человека, способствует укреплению духовно-эмоциональных сил, необходимых для самореализации.

Ключевые слова: *личность, творчество, одаренность, художественный идеал, этика, профессиональная самореализация*

Turban V.V.

Ethical-psychological aspects of choreographic talent

The article analyzes ethical-psychological aspects of choreographic talent. In particular, the positive and negative influences of an artistic ideal on musical-choreographic creativity are revealed. An artistic ideal, as a positive factor, stimulates self-improvement and professional growth, contributes to the actualization of an individual's internal resources. An artistic ideal, as a

negative factor, influences external motivation for a professional activity but annuls its inner essence, reduces an individual's internal resources or even leads to neurosis, because of inability to achieve a built ideal. The leading factor for musical-choreographic activities is a corresponding need, which is one of an individual's higher aesthetic needs. The success of musical-choreographic activities depends on psychological readiness to them. During musical-choreographic activities, an individual apply general and special abilities. The activity-related abilities are divided into musical and plastic ones. The artistic ideal is a reference point for an individual's self-improvement, according to which he/she evaluates other people's behaviour. Striving for self-improvement, an individual need to have a moral ideal that helps him/her navigate the world of moral values, choose an optimal course of actions and a corresponding life position. An ideal elevates spiritually the individual, helps him/her to strengthen the spiritual and emotional forces necessary for self-realization.

Keywords: *personality, creativity, talent, artistic ideal, ethics, professional self-realization*

УДК 159.923

ЛИЧ О.М.

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри авіаційної психології,
Національний авіаційний університет*

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНОЇ СИТУАЦІЇ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ У ЗВ'ЯЗКУ З ПРОЯВАМИ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ

У статті розкривається екзистенціальна ситуація похилого віку, що комплексно об'єднала кризу «зустрічі зі старістю» та ситуацію розуміння останнього вікового періоду – природного завершення життя. Емпірично доводиться необхідність вивчення життєстійкості у період похилого віку, надаються результати констатуючого експерименту. Пропонується перспектива проведення формуючого експерименту для груп людей похилого віку з різними рівнями життєстійкості.

Ключові слова: *екзистенціальна ситуація, похилий вік, фрустрація, рефлексія*

Актуальність проблеми життєстійкості літніх людей пов'язана з екзистенціальними аспектами періоду похилого віку, що тільки останнім часом викликає зацікавленість у науковців. Зарубіжні та вітчизняні концепції, де об'єктом прямо чи безпосередньо виступає особистість похилого віку, свідчать про перехід від зрілості до літнього віку, на нашу думку, цей етап є вкрай індивідуальним і важливим для теоретичного та емпіричного дослідження. Потрібно пам'ятати про кризу входження до нового етапу для зрілої людини, що не готова змінювати статус та втрачати досягнення попередніх етапів розвитку, - похилого віку. Припускаємо у своєму дослідженні, що цей природний перехід – є закономірним феноменом і особистість здатна зберігати життєстійкість і в